

Igehordozó ének – ige teremtette egyház

Liturgikus-teológiai bevezetés egy egyházzenei témához

■ ANGYAL-CSEKE CSABA

Evangelikus Hittudományi Egyetem
teológushallgató
E-mail: csaba.angyal-cseke@lutheran.hu

DOI: 10.61894/LP.2025.100.1.5

- ▶ **A századik évfolyamába lépő Lelkipásztor evangélikus teológiai szakfolyóirat a jeles jubileum alkalmából az idei évben tematikus számokkal jelentkezik. A következőkben közölt dolgozatok e sorozat nyitányaként a gyülekezeti ének mint megújuló örökség néhány aspektusát tárják a kedves olvasók elé.**

Hisszük és valljuk, hogy az evangélikus egyházzenei tradíció ma is megújulni képes erőforrása egyházunk életének, ennek reménységében a hagyomány gazdagságának néhány színén túl a jelenleg zajló énekeskönyv-megújítás munkájának műhelymunkájába is betekintést nyerhet az Olvasó. Pap Kinga Marjatta dolgozata európai források és kortárs evangélikus énekeskönyv-szerkesztési folyamatok dokumentumai alapján vizsgálja a gyülekezeti ének komplex és korszakfüggő definícióit, majd az énekelt dogmatika kontextusában vázolja fel az evangélikus gyülekezeti ének egyetlen szükséges tartalmát. Finta Gergely írása az Isten dicséretének egész teremtettséget átfogó aspektusára irányítja rá a figyelmet a 148. zsoltár és annak Kanizsai Pálfi János által írt parafrázisa, valamint a Sanctus liturgikus tétel és annak parafrázisai nyomán. Németh Zsuzsa tanulmánya a genfi zsoltárok, tehát egy énekcsoport példáján keresztül rámutat a megújulás kettősségére, amely jelenlegi énekeink történeti adatainak és gyülekezeteink életében betöltött szerepének a vizsgálatában, ezzel együtt az annak megfelelő, abból következő átdolgozásban és az énekanyag különböző szempontok szerinti bővítésében áll. Ecsedi Zsuzsanna dolgozata végül egy konkrét ének – *Hogyne dicsérném az Istent* (EÉ 53) – alapján tárja elénk az énekeskönyv-megújítás folyamatában zajló műhelymunkájának szempontjait, rámutatva a megújító munka mennyiségére, változatosságára – és nem utolsósorban felelőségére.

Az evangélikus egyházzenei tradíció azonban aligha nélkülözheti a téma liturgikai és teológiai meg-alapozását. Éppen ezért ebben a szerkesztői bevezetőben egyfajta választöredéket szeretnék nyújtani arra a kérdésre, hogy miben áll a gyülekezeti ének „gyülekezeti” jellege – teológiai értelemben. Johannes SCHILLING úgy fogalmaz, hogy bár a reformáció megteremtette az éneklő egyház eszményét azzal, hogy hangsúlyozta a gyülekezet énekléssel való részvételét a liturgiában, azonban az, hogy ez a gyakorlatban milyen mértékben valósult meg, alapos vizsgálatot igénylő kérdés marad (2024, 39. o.). Ha számos szempontból problémásnak mutatkoznak a kérdés liturgiátörténeti megközelítésű megválaszolására tett kísérletek eredményei, a részvétel (participatio) fogalma mégis a teológiai vizsgálatás kezdőpontjának tekinthető.

A kérdés vizsgálatában először azt a kérdést kell feltennünk, hogy az istentiszteleten a gyülekeze-

ti ének a gyülekezet liturgikus szerepét milyen kontúrokkal rajzolja ki. Az a liturgikus teológiai változás, amely a formális liturgika összefüggésében a gyülekezeti ének liturgikus funkciójának megte-remtésére való törekvést jelentette – mint Katharina STORK-DENKER rámutat –, valójában az egyete-mes papságról szóló tanítás következményének tekinthető és a teljes gyülekezet istentiszteletért való felelősségeként értelmezendő (2008, 60–61. o.). Luther ezen elve azonban messze több mint liturgia-történeti tény, hiszen a gyülekezet részvételéről szóló, mintegy két évtizede folyt kutatások is e foga-lom értelmezésében találták meg teológiai megalapozásukat (vö. FOITZIK 2006, 39–46. o.).

E kutatások gyülekezeti éneklésre vonatkozó megállapításai közül most csupán kettőt említünk. Theodor Hering a gyülekezet részvételének mint első és alapvető liturgiai kritériumnak az értelmezésé-ben veti fel az *actio Dei* és *actio ecclesiae* kettősségének kérdését, és megállapítja, hogy ha az istentiszte-let lényegiségét érintő kérdés az Isten és az ember kapcsolatára irányul, amely nem állapot, hanem Isten cselekedete, akkor az istentisztelet jól ismert dialógusjellegét figyelembe véve azt mondhatjuk, hogy a részvétel célja a hit válaszába való bekapcsolódás, amelynek többek között a gyülekezeti ének is eszköze (HERING 2001, 319. o.). Klaus RASCHZOK arra hívja fel a figyelmet, hogy a gyülekezeti ének elementáris liturgikus funkciónak tekinthető, amely nyilvánvalóvá teszi, hogy az azt megszólaltató közösség az „első liturgus” felelősségét hordozza (2006, 62–63. o.). Érdemes rámutatnunk, hogy az itt idézett, német terü-leten született megállapítások hátterét az adja, hogy az 1999-ben megjelent *Evangelisches Gottesdienst-buch* összeállításának elsődleges kritériumaként a teljes gyülekezet istentiszteletért való felelősségét és a liturgiában való részvételét határozták meg, amelyet a keresztségben elnyert egyetemes papság refor-mátori tanítására vezettek vissza: a gyülekezet mint a kegyelmi ajándékok sokszínűségével megajándé-kozott közösség minden képessége és a teljes ismerete szerint járul hozzá a liturgia ünnepléséhez (15. o.).

A gyülekezeti ének „gyülekezeti” jellegének istentisztelet-teológiai meghatározásában a második kérdés az előbbieket értelmében a liturgia dramaturgiájának összefüggésében tehető fel. Martin Rössler e kérdést vizsgálva az evangélikus istentisztelet négy meghatározó pontját emeli ki. A kezdőének mint a közös ünneplés dicsőítő karakterű nyitánya hangulatot teremt, érzéseket és elvárásokat fejezi ki, nem feltétlenül szükséges, hogy sejtse az igehirdetés tartalmát. A főének centrális szerepe a gyülekezet ab-béli tudatát kell meghatározza és megalapozza, hogy a bibliai tartalom (olvasmányok), azok meghirde-tése (prédikáció) és az arra adott válasz (hitvallás) szoros egységet alkotnak. Ez utóbbi karakter az ige-hirdetési ének visszhangjellegében mint a hangzó ige igazságába való beleegyezés aktusában a hálaadás hangján is megszólalhat. Az ígét hallgató gyülekezet a prédikáció szavához egyetértően szól hozzá, az abban adott isteni ígéretre mond igent, nem megismétli, hanem elmélyíti az elhangzottakat. A záróé-nek az összegyülekezésből a küldésbe (küldetésbe) való átmenetet segíti elő (RÖSSLER 1992, 51–52. o.).

A kérdés megválaszolásának harmadik lehetséges kontextusát abban határozhatjuk meg, hogy teológiai (dogmatikai) tartalmával milyen módon válhat a gyülekezeti ének a hit válaszána kifeje-zőjévé, másképp fogalmazva: a gyülekezeti ének szövege, avagy a gyülekezeti ének mint énekelt ige hogyan lehet kifejezője a gyülekezet egyetemes papságának, vagyis annak, hogy minden megkeresz-telt ember felelősséggel tartozik az evangélium – istentiszteleten is megvalósuló – hirdetéséért. En-nek megválaszolásához most a *Szép, fényes Hajnalcsillagom* (EÉ 361) kezdetű énekünkre utalok, ame-lyet Jochen Arnold mint a teológia forrásául szolgáló dicsőítésben adott választ a szótérológia és az eszkatológia himnikus-doxologikus formájaként értelmez. Az ének középpontjában Isten kiválasz-tó szeretete áll, amelyből a lélek hitbizonyossága fakad. Philipp Nicolai (1556–1608) teológiai telje-sítménye abban ragadható meg, hogy énekében egybefoglalja a Krisztus vérén szerzett bűnbocsánat és az örök élet ajándékát, amellyel kifejezi a reformátori teológia megkülönböztetését a Krisztusban

adatott, egyszer és mindenkorra érvényes, megszerzett üdvösség tette és a kegyelmi eszközök, azaz az üdvösség szavai között, amelyek a Szentlélek munkája nyomán fejtik ki hatásukat, akinek az ajánléka a hit, a bűnbocsánat, az örök élet, ahogyan a szeretet és a lelkesedés is (ARNOLD 2020, 511. o.).

Ezek után nem marad más hátra, mint az eddigiek ismeretében feltenni a kérdést: teológiai értelemben miben áll a gyülekezeti ének „gyülekezeti” jellege? Ha az egyházat és benne a gyülekezetet a lutheri teológia tradíciójának megfelelően az ige teremtményének (creatura verbi) tekintjük, akkor – mint Michael MEYER-BLANCK hangsúlyozza – csak az evangélium aktuális megértése révén lehetünk biztosak abban, hogy mi a helyes és követendő az egyházban (2022, 91. o.). Johannes Block azonban azt is megfogalmazza, hogy a prédikáció – mint az evangélium aktuális megértésének kommunikatív eseménye – nem feltétlenül tanító, hanem sokkal inkább hatni képes szó. Az ige éneklő egyházában így tulajdonképpen azt mondhatjuk, hogy a gyülekezeti ének „gyülekezeti” jellege liturgikus teológiai értelemben abban áll, hogy mint „énekelte ige” lehetővé teszi, hogy a prédikáció valóban prédikációvá – azaz hatni képes szóvá: Isten igéjévé – váljon a gyülekezet számára (BLOCK 2002, 188. o.) azáltal, hogy benne és általa a Szentlélek ébresztette hit válasza szólal meg. A gyülekezeti ének tehát nem más, mint annak évszázados bizonyítéka és tanúja, hogy az ige teremti az egyházat.

Hivatkozott művek

- ARNOLD, Jochen 2020. *Theologie des Gottesdienstes. Eine Verhältnisbestimmung von Theologie und Liturgie*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig.
- BLOCK, Johannes 2002. *Verstehen durch Musik. Das Gesungene Wort in der Theologie. Ein hermeneutischer Beitrag zur Hymnologie am Beispiel Martin Luthers*. Franke Verlag, Tübingen–Basel. (Mainzer Hymnologische Studien 6.)
- Evangelisches Gottesdienstbuch. Agenda für die Evangelische Kirche in Union und für die Vereinigte Evangelisch-Lutherische Kirche Deutschlands*. Evangelische Haupt-Bibelgesellschaft – Canteinsche Bibelanstalt – Luther Verlag – Lutherisches Verlagshaus, Berlin–Bielefeld–Hannover, 1999.
- FOITZIK, Karl 2006. Beteiligungsgemeinde? Partizipation auf evangelisch. In: Irene Mildenerberger – Wolfgang Ratzmann (szerk.): *Beteiligung? Der Gottesdienst als Sache der Gemeinde*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig. 27–50. o. (Beiträge zu Liturgie und Spiritualität 15.)
- HERING, Theodor 2001. *Gottesdienst und Gotteserkenntnis. Dogmatische Entscheidungen im Hinblick auf das „Evangelisches Gottesdienstbuch“*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Veröffentlichungen zur Liturgik, Hymnologie, und theologischen Kirchenmusikforschung 37.)
- MEYER-BLANCK, Michael 2022. *Die Kirche*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Theologische Bibliothek 7.)
- RASCHZOK, Klaus 2006. Die Gemeinde im evangelischen Gottesdienst. In: Irene Mildenerberger – Wolfgang Ratzmann (szerk.): *Beteiligung? Der Gottesdienst als Sache der Gemeinde*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig. 51–76. o. (Beiträge zu Liturgie und Spiritualität 15.)
- RÖSSLER, Martin 1992. Das Lied im Gesamtgefüge des Gottesdienstes. In: Hans-Christoph Schmidt-Lauber – Manfred Seitz (kiad.): *Der Gottesdienst. Grundlagen und Predigthilfen zu den liturgischen Stücken*. Calwer Verlag, Stuttgart. 40–55. o.
- SCHILLING, Johannes 2024. „Das Gesangbuch ist die belebte Bibel für den gemeinen Christen.” Deutschsprachige evangelische Gesangbücher von der Reformation bis zur Gegenwart. In: Andrea Hofmann – Esther Wipfler (szerk.): *500 Jahre Evangelisches Gesangbuch. Musik, Theologie, Kulturgeschichte*. Schnell & Steiner Verlag, Regensburg. 36–56. o.
- STORK-DENKER, Katharina 2008. *Beteiligung der Gemeinde am Gottesdienst*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig. (Arbeiten Praktische Theologie 35.)